

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חֶמְדָּה יָמִימָה HEMDAT YAMIM

מסעי תשע"א

פרשת שבוע

"וְהִצִּילוּ הָעֶדָה"

הרב משה ארנרייך, ראש כולל "ארץ חמדה"

"וְהִצִּילוּ הָעֶדָה אֶת-הָרֵצִת, מִיַּד גֹּאֲלֵ הַדָּם, וְהִשִּׁיבוּ אֹתוֹ הָעֶדָה, אֶל-עִיר מְקֻלָּטוֹ אֲשֶׁר-נָס שָׁמָּה; וַיָּשָׁב בָּהּ, עַד-מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל, אֲשֶׁר-מָשַׁח אֹתוֹ, בְּשֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ". (במדבר ל"ה כה)

לביאור סוף הפסוק, מביא רש"י את דברי חז"ל במשנה מכות יא ע"ב: "אם עד שלא נגמר דינו מת כהן גדול ומינו אחר תחתיו חוזר במיתתו של "שני". כלומר, הכהן הגדול החדש שהתמנה בין מעשה הרצח לבין פסק הדין. אולם, הגמרא הקשתה כיון שהוא נמשח רק אחרי מעשה הרצח, אי אפשר לתלות הרצח בכהונתו, ואם כן מדוע הוא נענש על זה? תשובת הגמרא "הוה ליה לבקש רחמים שיגמר דינו לזכות ולא ביקש".

הקשה מרן הגר"ש ישראלי זצ"ל בספרו 'עמוד הימיני' (בהערה על סימן י"א הלכות קואליציה)
א. מנין לנו שלא ביקש הכהן הגדול רחמים עבורו ואולי באמת לא היתה לרוצח שום זכות?

ב. מה הכוונה להתפלל למציאת זכות לאחר שכבר נעשה המעשה?

המשנה (מכות דף ז ע"א): "רבי טרפון ורבי עקיבא אומרים אילו היינו בסנהדרין לא נהרג אדם מעולם, רשב"ג אומר אף הן מרבים שופכי דמים בישראל".

הגמרא מסבירה שרבי עקיבא ורבי טרפון היו מקשים על העדים ע"י שאלות מיוחדות: ראיתם טריפה הֲרָג / שלם הֲרָג? אולי במקום דקירת הסיף היה נקב שהפך את הנרצח לטריפה עוד לפני הדקירה?

רבינו תם בתוס' ד"ה: "ודילמא", מפרש שלמרות שיש לסמוך על הרוב, שאדם אינו טריפה ישנן שאלות שאין צורך לשאול אותן, אבל אם שואלים והעדים לא יודעים או סותרים עצמם, אי אפשר כבר לתת עונש מות.

כנראה דבריו של רבינו תם מבוססים על תחילת פסוקנו "והצילו העדה" ויש בשאלות אלו פתח ללימוד זכות.

כמובן שאי אפשר לומר שלדעת רבי טרפון ורבי עקיבא, הסנהדרין היו מחייבין את הזכאים, גם רשב"ג לא אומר להם שהם בעצמם מזכים את החייבים, אלא בא בטענה חיצונית שעל ידי זה היו מתרבים שופכי דמים בישראל.

מבאר מרן הגר"ש ישראלי זצ"ל את מחלוקתם שגם לדעת רבי טרפון ורבי עקיבא אם היה חשש לריבוי רוצחים בודאי אין מקום לשאלות אלו, אלא כוונתם שאילו היו הם בסנהדרין היו משתדלים לשפר את פני הדור וממילא במקרה נדיר לא יהיה חשש שהזיכוי יגרום לריבוי שפיכות דמים. לפי זה יוצא שחיפוש זכות ע"י שאלות כגון: "סיף במקום נקב" תלוי במצב הדור. אם הדור פרוץ צריך להימנע משאלות אלו ואם אלו מקרים נדירים אזי שפיר יש לפעול לפי הצו של "והצילו העדה".

בזה מבוארים דברי הגמרא ביחס לכהן הגדול, אם הרוצח בשוגג נתחייב גלות, נמצא שמצב הדור ירוד ואין להפעיל את שיטתם של רבי טרפון ורבי עקיבא ועל כן יש להטיל את האשמה בראשי הדור ובראשם הכהן הגדול, שבדורם לא נמצאה זכות בגלל החשש שירבו שופכי דמים בישראל.

לדאבונו, רבו לאחרונה מקרי האלימות המסתיימים ברצח. הזלזול בחיי אדם הגורם לריבוי תאונות דרכים קטלניות, הורים שמזניחים ילדיהם ברכב. עד כדי כך שהשבוע כולם ציינו לשבח פסק דין של הרכב מסוים, שהטיל את מלוא העונש האמור בחוק ולא שעו השופטים לשום עסקת טיעון.

על מנהיגי הדור, הרבנים הראשיים, רבני הקהילות, ראשי ישיבות ופרנסי הקהל להקדיש את מלוא מרצם לשיפור מצב הדור ששפיכות דמים ח"ו תהא דבר נדיר ובוהו לקיים את הצו של "והצילו העדה", תרתי משמע.

לע"י
אהרון (רוני) ז"ל
בן יחזקאל וחנה
צדיק הי"ו
נלב"ע ז"ך בתמוז
תשס"ד

לע"י
ר' מאיר
בן יחזקאל שרגא
ברכפלד ז"ל

לע"י
רבי יעקב
בן אברהם ועיישה
סבג

לע"י
הרב אשר
וסרטיל ז"ל
נלב"ע ט' בכסלו
תשס"ט

לע"י
הרב שלמה מרזל
ז"ל
נלב"ע י' באייר
תשע"א

ERETZ HEMDAH

2 Brurya St. P.O.B 8178 Jerusalem 91080
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

ארץ חמדה ע"ר

רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

web-site: www.eretzhemdah.org

www.yeshiva.org.il ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

חמדת משפט

"אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם"

עין טובה, חלק ב

הרב משה ארנרייך, אב"ד ארץ חמדה גזית

המקרה

בבניין רב קומות חדש, רכשו משפחת חיים ומשפחת שלוה דירות סמוכות בקומה החמישית. לצד כל דירה, עמד שטח קטן שעל פי התכנון הראשוני נועד להיות שטח להנחת מזגנים ותליית כביסה. בפועל, כל השכנים, ביניהם גם משפחת חיים ושלוה סיפחו שטח זה לשטח המגורים של הדירה. משפחת חיים, גם פתחה חלון בקיר, בגודל של כמטר על שני מטרים. החלון עשוי זכוכית אטומה. לטענת מר חיים, הדבר נעשה לאחר אישורה של גברת שלוה.

גברת שלוה, טוענת שמעולם לא הסכימה לפתיחת החלון. החלון המדובר סמוך מאוד לחלון המטבח שלה ובניצב לו, ויש בפתיחת החלון המדובר, משום היזק ראייה משמעותי שכן רואים מקרוב חלק גדול מהמטבח.

מר חיים מודה שמשפרצו את חור החלון בקיר, עוד טרם התקנת חלון קבוע – מחתה גבי שלוה בפניו על החלון. אלא שלטענתו – מראש הסכימה לדבר, ויתכן שכשהסכימה לא הבינה את המשמעות של הסכמתה. עוד הוא טוען, שחלקים מן המטבח, ניתן לראות בכל מקרה מחלון אחר בבית, עליו אין עוררין, כיוון שהוא נוצר על פי התכנון הראשוני של המבנה. למרות ההסכמה מראש, משפחת חיים מוכנה לקבע את החלון באמצעות ברגים, כך שלא ניתן יהיה לפותחו.

משפחת שלוה אינה מסכימה לכך, משום שעצם מציאות החלון, מאפשרת פתיחתו בעתיד, וגם פוגעת בתחושה הבטוחה שלא רואים אותו. לטענתה, על משפחת חיים לסגור את החלון בקיר אבן, או בלבני זכוכית.

בגיליון הקודם, הבאנו את הכרעת בית הדין, שיש בחלון זה היזק ראייה, למרות קיומו של חלון אחר ממנו ניתן לראות חלקים מן המטבח. לבית הדין נותר לדון בשאלות האם מתקבלת טענת משפחת חיים שפתיחת החלון בהיתר, והאם די בחסימת אפשרות פתיחת החלון.

הדין

ספק במחילה בנוזקי שכנים

כאמור, הצדדים חלוקים בשאלה העובדתית האם החלון נעשה לאחר ההסכמה של משפחת חיים, או לא. בפרסומים, דיונים נרחבים בשאלה מהי הטענה ומהן הראיות הנדרשות כאשר טוען אדם ששכנו מחל על מעשה הנחשב כנוזקי שכנים: האם נדרשת חזקת שלוש שנים וטענה להסכמה מפורשת או שדי בכך שהניזק ראה את הנוזק פעם אחת ולא מחה. בגיליון זה לא נפתח את הדין בסוגיה הרחבה, אלא נתמקד בהיבטים ייחודיים לטענה של מחילה והסכמה לפתיחת חלון אשר הובילו להכרעה.

מחילה בהיזק ראייה

בראשונים מחלוקת, האם מחילה על היזק ראייה – תקפה. לדעת כמה ראשונים¹, הפגיעה היא כה חמורה, שלא מועילה בה מחילה שכן המוחל רשאי לומר – חשבתי שאוכל להסתדר עם היזק זה, אך הדבר פוגע בי באופן שלא שיערתי, ולכן חובתך להפסיק להזיק לי. וטעם נוסף לשיטה זו הוא, שבהיזק ראייה יש איסור. להלכה נפסק בשו"ע שיש אפשרות למחול גם על היזק ראייה².

מחילה צריכה להיות כשהנוזק מבורר

הגם שלהלכה יש תוקף למחילה בעניין היזק ראייה, נראה בפרסומים שעל מנת שהמחילה תהיה תקפה, צריך שהמחילה תהיה בשעה שהמוחל מבין את משמעות הנוזק.

לשון הרמב"ן³ היא "והוי יודע שחזקת חלונו והזיון... מכי מבריר הזיקה ושתק מחל...". ובל' בעל ספר מאירת עיניים על השו"ע⁴ "מכי אתברר ליה היזקו ושתק".

בעל נתיבות המשפט⁵ מרחיב את הדרישה עוד יותר, שכתב "ובפתיחת חלון צריך שיאמר שראה האידך שהרבה פעמים ראה מתוך חלון בהשתמשות שלו ולא הקפיד, עד שנראה בעיני ב"ד שמחל על היזק ראייה".

ובמקרה שלנו הנתבעים עצמם אמרו בבית הדין, שכפי הנראה בשעה שהסכימה גבי שלוה לבניית החלון לא הבינה את המשמעות של חלון סמוך לחלונה. במצב כזה, לא התבררה משמעות הנוזק, והוא דומה למחילה בטעות. לכן גם אם היינו מקבלים את דברי משפחת חיים, שלפני שפרצו את החלון שאלו את גבי שלוה והיא הסכימה בעל פה לפריצתו⁶ – ומשראתה את החלון הפרוץ מחתה – המחילה אינה תקפה.

קיבוע החלון, או החלפתו בלבני זכוכית

בשו"ת אבקת רוכל⁷ נשאל הבית יוסף "על ראובן הרוצה לפתוח חלון על גנתו של שמעון ומניח לפניו שמשית של זכוכית [אטומה]... ושאלת אם יכול לעכב עליו משום היזק ראייה מפני שמחיצה של זכוכית ברוב הימים נשברת".

הבית יוסף משיב ש"נראה דטענה דמשום היזק ראייה אינה טענה מפני שמחיצה של זכוכית הוה מחיצה... שהרי מפסקת וחוצצת היא בפני העין, ... ואין לחוש שמא ברוב הימים ישברו. ניתן ללמוד מדבריו, שחשש מחמת היזק עתידי אינו מספיק כדי להגדיר את המצב כהיזק ראייה. בענייננו, החשש שהחלון עלול להיפתח לאחר קיבועו, גם אם הרגשה זו מאוד מובנת, אינה מצדיקה לחייב את משי חיים למצוא פתרון אחר.

ההכרעה

על משפחת חיים לקבע את החלון הקיים באופן מקצועי, כך שלא ניתן יהיה לפותחו, אלא באמצעים מיוחדים.

ערך: הרב סיני לוי

¹ הרמב"ן, בחידושי לבבא בתרא דף נט. בשם תשובת הר"י.

² שו"ע חו"מ בסי' קנד סעיף ז.

³ בב"ב (סוף נט. ד"ה והוי יודע); וראו ריב"ש (בתשובתו סי' תעא ד"ה וכן ידעת); ומעין כך בחי' הר"ן (ב"ב דף ו: ד"ה אמר, עמ' סב במהד' מוסד הרב קוק), "מכיון שנתגלה היזקו ולא מיחה".

⁴ הסמ"ע חו"מ סימן קנג ס"ק ג.

⁵ שם סימן קנג ס"ק ג.

⁶ נציין, שחתימה על אישורי בניה של שכן ודאי תקפה, משום שהדבר נעשה לאחר שיקול דעת.

⁷ סי' קכא.

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"י)

New York, USA

ניו יורק, ארה"ב

שבט תשס"ח

קדושת שם המודפס על שטר כסף (דולר)

שאלה

- שם ה' שכתוב בלע"ז על שטר הדולר,
א. האם יש בו קדושה?
ב. האם מותר להכנס עמו לשרותים?
ג. האם מותר להפוך אותו כשפניו כלפי מטה?

תשובה

- א. שם ה' שנכתב בלע"ז, אף-על-פי שניתן להקל ולא לשומרו בקדושה¹, ובייחוד כשהוא כתוב באותיות לועזיות², מן הראוי להחמיר ולשמרו בקדושה.
ב. שם שנכתב בלע"ז, גם למחמירים ניתן למחקר³.
ג. אם נכתב שם השם שלא לכוונת קדושה⁴, וכן אם נכתב על-ידי גוי⁵ יש הסוברים שאין צורך לשמור על קדושתו.
ד. אם נדפס בדפוס, ובייחוד דפוס של ימינו, ניתן להקל ולא לנהוג בו קדושה⁶.
ה. לכן, ברור שלגבי שם ה' המופיע על שטר הדולר של ארה"ב, שכל הקולות הני"ל תקפות לגביו, אין צורך לנהוג בו כבוד או קדושה, ומותר גם להכניסו לשירותים בלי כסוי⁷.

¹ הרמב"ם (שבועות פרק ב הל' ב) פסק: "אחד הנשבע בשם המיוחד או באחד מן הכנויין... וכיוצא בהן, בכל לשון הרי זו שבועה גמורה". ניתן לבאר את דברי הרמב"ם בשני אופנים:

- א. רק הנשבע בשם ה' בלשון הקודש – שבועתו תופסת, ומה שכתב הרמב"ם "בכל לשון" כתבו ביחס ללשון השבועה, אך שם ה' שמחייב אפשר לומר שהוא רק בעברית (מהר"י ברונא סי' ער"ב).
ב. המילים "בכל לשון" כוללות גם את שם ה', ולכן בכל לשון שהוא מזכיר שם ה' זוהי שבועה, כיוון שגם שם ה' בלע"ז הוא שם ה' (הרדב"ז על אתר).

הרדב"ז מביא ראיה מהירושלמי (שבועות פ"ג ה"י), שם מובא שאדם נשבע ואמר: "קירי פירי ברכסון", ובתרגום לעברית: "ה', פירות בזול"; כלומר, האדם נשבע בשם ה' בארמית שהפירות בזול עובר על שבועת שוא, כיוון שנחשב כנשבע בשם ה'. וכן מביא הרדב"ז ראיה מהגמרא (נדרים כב ע"ב), שם מפורש שניתן להישבע בלשון "מארי כולא לא טעימנא", וזהו שם ה' בתרגום לארמית, ומוכח שהשבועה מועילה גם כשהשם בלע"ז. הרשב"א (בתשובות ח"א, תתמב) מפרש בגמרא שאף שאמר את שם ה' בלע"ז, ואמירתו אינה נחשבת כאמירת שם ה', בכל אופן השבועה חלה מדין ידות (אמירת חלק מתוכן השבועה, שמושלמת על-ידי הבנת כוונתו של הנשבע), ולא מדין שבועה בשם, ולכן אין ראיה לדברי הרדב"ז. וכן פסק הש"ך (יו"ד סי' רלז ס"ק ב) שהזכרת השם בלע"ז בשבועה מועילה מדין יד, ולא מדין עיקר שבועה. וכן נראית דעת הרמ"א, שפסק (שם) ששבועה בשם ה' בלע"ז חלה, למרות שמקורו הוא תשובת הרשב"א (שם), שכתב ששם ה' בלע"ז אינו נחשב כלל שם ה', והשבועה חלה מדין ידות. וכן כתב ה"דרכי משה" (יו"ד רלז, ב), שהרמב"ם פסק כרשב"א, דהיינו כהסבר המהר"י ברונא. יש להעיר שהר"ן (שם ב ע"א ד"ה ושבועות) הבין שהגמרא (נדרים כב) מדברת מדין שבועה בשם, ולא מדין שבועה בלא שם, אף שהוא סובר ששבועה בלא שם חלה, וכן כתב ה"חתם סופר" (בפירושו לנדרים שם), ומזה הוכיח שאסור מספק לומר ברכות בארמית, כגון בריך רחמנא, כיוון שזוהי גם שבועת שווא.

במשנה (סנהדרין צ ע"א, וכן בגמרא שם קא ע"א) מופיע איסור ללחוש על המכה פסוק, מתוך אמונה שהפסוק ירפא את המכה. מי שעושה כן אין לו חלק לעולם הבא. הרמ"א (יו"ד סי' קעט סעי' ח) פסק (על-פי רש"י בסנהדרין קא ע"א) שלמרות זאת, אם קוראים את הפסוקים בלשון לע"ז מותר לקראם על המכה, כיוון שזה לא נחשב כמתרפא בפסוק, אלא מתרפא במילים לועזיות. הש"ך (ס"ק יא) מביא את קושיית הבי"ח עליו מהגמרא (שבת מ ע"ב), שם נאמר שבמקום מטונף אסור לומר דברים של קודש, גם אם אומרים אותם בלשון חול (לע"ז). רואים משם שגם פסוקים שנאמרים בלשון חול, יש בהם קדושה. לכן חולק הבי"ח על הרמ"א וסובר שאסור ללחוש על המכה גם פסוקים בתרגום ללועזית. הש"ך אינו מקבל את דברי הבי"ח, וסובר שמה שאסרו במסכת שבת, הכוונה שאסור לומר פסוק או דבר תורה גם בלשון חול, וזאת כיוון שהתוכן הוא קודש, אך אם אומרים שם ה' בלשון חול "אינו שם כלל" – והראיה מזה היא שמותר למחוק שם שנכתב בלשון חול, כגון "גאט" בלשון אשכנז. אך הוא מוסיף שוודאי לכתחילה יש להיזהר בכל מה שאפשר. יוצא שהרמ"א כאן הוא כשיטתו בהלכות שבועות, ששם בלועזית אינו נחשב שם, ולכן גם פסוק שקוראים אותו בלע"ז אינו נחשב פסוק מהתורה כלל.

לעומת זאת, נחלקו הרמב"ם והראב"ד (סנהדרין פרק כו הל' ג) מה דינו של המקלל את חברו בשם בלע"ז: לרמב"ם חייב, ולראב"ד פטור. הטור והשו"ע פסקו כרמב"ם. השו"ע (ח"מ סי' כז סעי' א) פסק: "המקלל אחד מישראל בשם או בכינוי, או באחד מהשמות שקורים העכו"ם להקב"ה... לוקה משום 'לא תקלל חרש'". והרמ"א אינו חולק. פסיקה זו של הרמב"ם לגבי קללה בשם קשה על פירוש המהר"י ברונא ברמב"ם, שכן בסוגיית קללת חברו בשם, הרמב"ם סובר במפורש שאדם שקילל את חברו בשם לע"ז לוקה –

משמע ששם בלע"ז נחשב לשם ה', לעומת שבועה בשם, שם פוסק הרמב"ם שהנשבע בשם לע"ז אינו שבועה בשם. וכן קשה על הרמ"א, שכן הרמ"א בשני המקומות שהזכרנו פסק שאין משמעות לשם ה' בלע"ז כשם ה' בלשון הקודש, ומדוע לא חלק על השו"ע? "נתיבות המשפט" (שם חידושים ס"ק ב) מביא את דברי ה"תומים" (שם): "בעוונותינו הרבים, רוב המון העם אינם נוהרים ואומרים בלשון אשכנז (גא"ט) ועוברים על לאו של תורה, ובלאו הכי בעוונותינו הרבים אינם נוהרים בכינוי, וחושבים שמה שכתוב או מדובר בלשון עכו"ם אינו אלא תואר השם, וטועים הם... וכעת בעוונותינו הרבים למדו ממעשה עכו"ם, וחזר הדבר לקלקולו ביותר. וזהו המרי הגורם אשר בעוונותינו הרבים וידל ישראל מאוד... וצריך התחכמות ושקידות תוכחת חכמי הדור לבטל זה מהמון העם, וכן אין לכתוב באגרת שלום תיבת גא"ט, שהוא כינוי לשם ב"ה". מ"נתיבות המשפט" וה"תומים" עולה שאכן למדו מהשו"ע כאן כמה דברים: א. ששם ה' בלע"ז נחשב כשם ה'. ב. שאסור לבזות את שם ה' שכתוב בכל מקום. ג. גם אם לא התכוונו לקדושת שם (שהרי האנשים הכותבים אינם יודעים שנחשב שם ה') – בכל זאת אסור לבזותו. אך "נתיבות המשפט" מתעלם למעשה מהמקורות שמהם עולה כי הרמ"א סובר שאין קדושה בשם ה', בלע"ז.

ניתן ליישב את הרמ"א, על-פי דברי ר' עקיבא אייגר (מהדורא קמא תשובה כה), שדן בתשובתו באדם שמסתפק אם בירך ברכת המזון – אם יחזור ויברך, ויזכיר את שם ה' בלשון לע"ז; כך מצד אחד יצא מידי ספק ברכת המזון, ומצד שני לא יעבור על ברכה לבטלה, כיוון שלא הזכיר שם ה' בעברית. מסיק ר' עקיבא אייגר, שאמנם שם ה' בלשון לע"ז אינו נחשב אלא לכינוי, ולא לשם ה' ממש, ולכן המזכירו סתם לא עבר על הזכרת שם שמים לבטלה; למרות זאת, המברך ברכה ומזכיר בה שם ה' בלע"ז עובר בלאו של "לא תשא את שם ה' אלקיך". הסיבה לכך היא שהזכרת שם ה' בברכה חמורה יותר מהזכרתה סתם, בלא ברכה, ולכן בברכה גם הזכרת שם ה' בכינוי נחשבת לעברה על "לא תשא".

ר' עקיבא אייגר מדייק זאת מדברי הרמב"ם (שבועות פרק יב הל' ט): "השומע הזכרת שם מפי חבירו לשוא, או שנשבע לפניו בשקר, או שבירך ברכה שאינה צריכה, שהוא עובר משום נושא שם ה' לשוא... הרי זה חייב לנדומו". מכך שהרמב"ם כלל שבועת שקר עם ברכה לבטלה, רואים שברכה לבטלה חמורה כמו שבועת שקר. לכן אסור לברך לבטלה גם כאשר מזכיר את שם ה' בלע"ז. דיוק זה מבוסס על הנחת היסוד של הרעק"א שההסבר בדעת הרמב"ם הוא כדברי הרדב"ז. שבועה עם שם ה' בלע"ז היא שבועה. בהמשך הפרק (הל' יא) פסק הרמב"ם: "ולא שבועה לשוא בלבד היא שאסורה, אלא אפילו להזכיר שם מן השמות המיוחדין לבטלה אסור, ואע"פ שלא נשבע", ומשמע דווקא שאחד מן השמות המיוחדים אסור להזכיר לבטלה, אבל שם בלע"ז מותר להזכיר לבטלה. מכאן שהרמב"ם סובר שהזכרת שם שמים לבטלה אסורה רק בשם ה' בעברית, ולא בלע"ז, ואילו בברכה אסורה הזכרת ה' לבטלה גם בלע"ז.

כלומר, שיטת ר' עקיבא אייגר היא שלגבי הזכרת שם שמים בלע"ז יש חילוק בין מקרה שבו הזכרת שם שמים היא העיקר של החיוב – ואז רק בעברית נחשב לשם ה', לבין אם הזכרת שם שמים היא חלק ממסגרת כוללת יותר, שבין היתר כוללת גם הזכרת שם ה', כמו ברכה לבטלה, או מקלל את חברו בשם, שהעיקר הוא הברכה או הקללה ולא הזכרת שם ה' – ולכן גם אם קילל את חברו בשם בלע"ז, או בירך לבטלה בלע"ז עבר על האיסור. הרב שלמה פישר ב"בית ישי" (סי' סו) ביאר שהיא היא מחלוקת הרמב"ם והראב"ד, אם קללת חברו בשם ה' בלע"ז אסורה, אם העיקר בקללת חברו הוא הזכרת השם או שהעיקר הוא הקללה, ושם ה' הוא רק חלק מהמסגרת.

כתוצאה מזה, ר' עקיבא אייגר סובר שאין לברך בלע"ז אם מסופק בחיוב הברכה שלו, כיוון שאף שאין זה בכלל הזכרת שם שמים לבטלה כשמזכיר ברכה בלע"ז, אבל זו ברכה לבטלה. לעומת זאת, "ערוך השולחן" (או"ח סי' רב סעי' ג) פסק שניתן לומר במקרה של ספק את שם ה' בלע"ז, בצורה של "ברוך רחמנא", כיוון ש"רחמנא" איננו שם ה' כלל. ייתכן ש"ערוך השולחן" מתייחס באופן פרטני רק לשם "רחמנא", ולא לכל שם בלע"ז. כיוון ש"רחום" בעברית אינו הזכרת שם ה' אלא רק כינוי, ולכן תרגומו לשפה אחרת אינו מהווה שם ה', ואין להשליך מכך על תרגום שם ה' ללע"ז. אך אם כך, לא תיחשב אמירת "ברוך רחמנא" לברכה כלל, שהרי אין בה כלל הזכרת שם ה', איך תיחשב לברכה? ולכן נראה שהוא סובר ששם ה' בלע"ז הוא כינוי לשם ה', ויכול לצאת בו ידי חובת ברכת המזון, אבל מצד שני איסור ברכה לבטלה אין באמירתו. לכאורה, זוהי ראייה ש"ערוך השולחן" סובר שבאמירת שם ה' בלע"ז אינו עובר גם על ברכה לבטלה, וכך כתב גם ה"אגרות משה" שמובא לקמן. אלא שכתב "ערוך השולחן" (שם) שמדובר במקרה שהמברך עושה תנאי, שאם הוא חייב בברכה הוא מכוון לשם ברכה, ואם הוא פטור אינו מכוון כלל לשם ברכה, אלא לשם אמירה בעלמא. ה"בגדי ישע" (שו"ע או"ח סי' קפח סעי' יא) כתב שברכה שהזכיר בה שם השם בלע"ז – רק אם מכוון לשם ברכה עובר בברכה לבטלה. אם כן אין הוכחה ש"ערוך השולחן" סובר שאין איסור ברכה לבטלה בהזכרת שם ה' בלע"ז. את דברי ה"בגדי ישע" ניתן להסביר לפי סברת ר' עקיבא אייגר, היות שהוא אומר שאינו מכוון לשם ברכה – כלל לא הוציא שם שמים לבטלה, שהרי כל האיסור להוציא שם שמים בלע"ז הוא רק בברכה.

ה"משנה ברורה" (סי' פה ס"ק ל) פסק על-פי שו"ע הרב (שם סעי' ג) שאסור לומר שם ה' בלע"ז בבית המרחץ, ואף ששם זה בעצמו אין בו קדושה כשכותבים אותו, ומותר למחקו, בכל אופן זהו בזיון לשם ה', כיוון שלכמה דברים דינו כשם ה': לעניין שבועה, הזכרת שם שמים לבטלה וקללת חברו בשם (ומה שהזכיר שבועה, והזכיר מקורו ב"שער הציון" מהש"ך (שהזכרנו לעיל בסי' רלז), אלא שבש"ך כתב שבועה חלה מדין ידות, ולא מדין שבועה בשם, ובאמת כבר הרגיש בזה בקונטרס אחרון לשו"ע הרב, והקשה זאת). ה"אגרות משה" (או"ח ד סי' מ, סעי' כז) מדייק מה"משנה ברורה" שאסור לומר שם בלע"ז לבטלה, אך כפי שהסברנו בשיטת ר' עקיבא אייגר, האיסור לומר את שם ה' בלע"ז הוא רק בתוך ברכה, אבל המזכירו סתם אינו עובר ב"לא תשא", ואם כן ניתן להבין את ה"משנה ברורה" גם בדרך אחרת.

לסיכום, נראה כי ה"תומים" ו"נתיבות המשפט" (סי' כז) תפסו ששם ה' בלע"ז הוא שם ה' לכל דבר ועניין, גם לעניין שאסור למחקו. לעומתם, הש"ך וכנראה גם "ערוך השולחן" הבינו שאין שום קדושה בשם ה' בלע"ז, ואין לו כל תוכן של שם ה'. דעה שלישית היא דעת ר' עקיבא אייגר וה"משנה ברורה", שהבחינו בין שם ה' באמירתו כצורתו או בכתיבתו, לבין אמירתו כחלק מדיבור, כמו ברכה או קללה.

נראה שאף ששיטת "נתיבות המשפט" וה"תומים" ששם ה' בלע"ז הוא שם ה' לכל דבר ועניין, הרמ"א לפי הסבר הש"ך פסק שאין כלל משמעות לשם ה' בלע"ז, ושם ה' הוא רק בעברית, וכשיטת המהר"י ברונא ברמב"ם ושו"ת הרשב"א. בכל זאת נראה שיש להחמיר כשיטת ה"משנה ברורה" ור' עקיבא אייגר, שהבינו בדעת הרמ"א שיש משמעות גם לשם ה' בלע"ז, וכגדר של כינוי, וכפי שהוכיחו זאת מסי' כז.

² לפי ה"חוות יאירי" (סי' קט), שסובר שאין קדושה כלל בשום שם לועזי, אלא אם נכתב בכתב אשורי, ולשיטתו יש קדושה אם כותבים "גוד", ולא אם כותבים: God.

³ בפסקי הראי"ז (שבת מג ע"א מדפי הרי"ף סעי' א) מסתפק אם מותר למחקו כתבי קודש שלנו שכותבים בלשון חול, ואם יש לנהוג קדושה באזכרות, וכותב שיש להחמיר. אלא שראשונים רבים חולקים עליו (מובאים בהערה 1). וכן פסק ה"משנה ברורה" במפורש, שאף שאסור להזכיר שם ה' בלע"ז במקום טינופת, מכל מקום מותר למחקו.

⁴ בברייתא (שבת קד ע"ב) כתוב שאם כתב שם בספר תורה שלא לשמה, מותר לחזור על אותיות השם שוב עם דיו ולכתבו בקדושה. התשב"ץ (א, קכז) מוכיח מכאן שניתן למחקו שם שנכתב שלא בכוננת קדושה, כיוון שכאשר כותב שוב זה מוחק את השם שכתוב

למטה, ואף שכותב שיש לדחות, כיוון שדין על גבי דיו אינו נחשב למחיקה, מכל מקום כתב שיש הוכחות ממקומות אחרים שמותר למחוק שם שנכתב שלא בכוונת קדושה, וכן במסכת סופרים (פ"ה ה"ד) כתוב בפירוש שמוטר למחוק שם כזה.

ה"ברכי יוסף" (יו"ד סי' רעו סעי' כה) פוסק כתשבי"ץ, שרק כאשר השם נכתב בכוונה לכתוב משמעות אחרת משם ה' ובטעות יצא שם ה' – מותר למחוק, אבל שם שנכתב בכוונת כתיבת השם אסור למחוק. וכן מוכח מהרמב"ם (יסודי התורה פרק ו' הל' ו'), שפוסק ששם שנכתב על כלים אסור למחוק, ושם כזה ודאי לא נכתב לשם קדושת ספר תורה. ו"הגהות מיימוני" (שם) כתב שגם לרמב"ם אין שום קדושה בשם שנכתב שלא לשמה, ופסק הרמב"ם יוסבר כשכתבו לשם קדושת ה'.

הראשון לציון הגר"צ עוזיאל ("פסקי עוזיאל" סי' כו) התיר למחוק שם שנכתב שלא לשמו, וכפסיקת ה"ברכי יוסף". גם הראשון לציון הרב עובדיה יוסף ("יביע אומר" ד יו"ד סי' כא) מכריע שאין קדושה בשם שנכתב שלא לשם קדושה, על סמך ה"הגהות מיימוניות" ופוסקים נוספים שפסקו שאין קדושה בשם שנכתב שלא לשמה.

5 ה"חיות יאיר" (סי' קט) פוסק שאם גוי כותב שם ה' גם בעברית – אין בו קדושה. וה"פנים מאירות" (א, מה) חולק עליו ופוסק שאפילו שם שנכתב בלועזית ועל-ידי גוי, לכתחילה יש לגנוז.

6 ה"ט"ז (יו"ד סי' רעא ס"ק ת) מוכיח שגם כתיבת שם ה' בצורה של דפוס נחשבת לכתיבה, וכן הביא ה"פתחי תשובה" (שם ס"ק כ), אך הביא גם שיש חולקים, וכן חלק שו"ת "שאלת יעבי"ץ" (ב, קמ) וכתב שבדפוס אין שום קדושה, ואף-על-פי ששם שנכתב בלא כוונה – יש בו קדושה.

נימוקו של ה"ט"ז הוא: "הוה כתיבה ממש, ואין כאן חקיקה, דמה לי שדוחק את העט על הנייר או הנייר על האותיות של עופרת, אידי ואידי כתיבה היא". ה"ט"ז מדבר על הדפוס בתקופתו, שנעשה על-ידי אדם שיוצר לוח עם בליטות ושקעים כדי שייכנס הדיו לתוך התבנית שיצר, שאותה הוא כובש על הנייר, על מנת לכתוב את האותיות. אך בזמננו הדפוס אינו נעשה על-ידי לוחות עם בליטות ושקעים, אלא על-ידי יצירת לוחות אופסט שצורבים עליהם בלייזר את תוכן העמוד, בצורה כזו שכאשר הדף עובר במכשיר מתחמם החלק שעליו אמור להיות הכתב, וכתוצאה מכך נמרח עליו הדיו המתאים. צריכה זו של לייזר על הנייר נעשית בצורה ממוחשבת, וללא מגע יד אדם, ולכן יש מקום לומר שהדפוס של היום אינו נחשב כלל לחקיקה או לכתיבה, כיוון שנעשה בצורה של גרמא דגרמא. ולכן נראה שלמרות שה"ט"ז מתיר לכתוב ספר תורה על-ידי דפוס – בימינו היתר זה אינו שייך. לפי זה נראה שהוא הדין, שאין לאסור למחוק שם הנדפס בדפוס של ימינו, כיוון שכתב הרדב"ז (א סי' עז) שהסיבה שאסור למחוק שם שנכתב שלא בכוונת קדושה היא בגלל שכותב סתם בלא כוונה, מסתמא לשמה הוא כותב, אבל כאשר נכתב בלי כוונה כלל – סברה זו אינה קיימת.

לענייננו, שיטת ה"שאלת יעבי"ץ" שגם בדפוס של פעם אין קדושה כלל בנדפס, אבל גם לשיטת ה"ט"ז נראה שניתן לומר שבדפוס של ימינו, שאין כלל כוונה בכתיבתו לשם קדושת השם, לא תהיה בו קדושה ויהיה מותר למחוק.

7 ה"חיות יאיר" (סי' טז) כותב בשם המהרי"ל ששם שנכתב על שטר, ואפילו שם ה' המפורש: "לע"ד נראה דאסור להכניסו לבה"כ או למקום טינופת... ולפי זה במטבעות שנטבעו במדינות שוודיה בשם של ד' אותיות, היה צ"ע. ומ"מ נ"ל דמותרים הם, כי נטבעו להוציאם, וה"ל ככתיבת השם בפירוש לשם חול". כלומר, ה"חיות יאיר" חידש ששם שנכתב בפירוש שלא לשם קדושה, ואף נכתב לשם שימוש של חול – אינו קדוש, ומותר אף להכניסו בבזיון לבית הכיסא. וגם בלא חידושו, ניתן לצרף לזה את כל הקולות שהזכרנו להיתר.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

**** חדש ****

שו"ת "במראה הבזק" חלק ז' יצא לאור

תשובות לשאלות מרבני הגולה.
השאלות מבטאות את המצב מיוחד של קהילות ישראל בכל קצוות תבל בימינו אנו.
התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם".
הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שלחן ערוך"
תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי
ההופך את התורה ל"תורת חיים".

מחיר מבצע לחלקים א' - ז' - שבעה כרכים

350 ₪ במקום 420 ₪

(לחץ לקניה) טל' 02-5371485

בשיתוף המרכז לשירותים רוחניים לקהילות - ההסתדרות הציונית העולמית

